

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ

У статті здійснено аналіз сучасного стану професійної підготовки соціальних працівників у ВНЗ України. Окреслено характерні ознаки процесу інституціалізації соціальної роботи в Україні. Обґрунтовано основні принципи змістового компоненту системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Визначено недоліки і перспективи розвитку професійної підготовки соціальних працівників в Україні.

Ключові слова: соціальні працівники, професійна підготовка, інституціалізація соціальної роботи.

В статье произведен анализ современного состояния профессиональной подготовки социальных работников в ВУЗах Украины. Определены характеристики процесса институциализации социальной работы в Украине. Обоснованы основные принципы содержательного компонента системы профессиональной подготовки будущих социальных работников. Определены недостатки и перспективы развития профессиональной подготовки социальных работников в Украине.

Ключевые слова: социальные работники, профессиональная подготовка, институциализация социальной работы.

The analysis of the modern state of social workers' professional training in Ukrainian higher educational establishments has been made in the article. Characteristic features of institutionalization process of social work in Ukraine have been outlined. The main principles of the content component of the system of future social workers' professional training have been justified. Disadvantages and perspectives of social workers' professional training in Ukraine have been determined.

Key words: social workers, professional training, institutionalization of social work.

Постановка проблеми. Становлення ринкових форм господарювання породило в українському суспільстві низку проблем – безробіття, малозабезпеченість, ріст злочинності, кризу моральних засад значної частини населення. Їх вирішення – завдання державної ваги. Важливою складовою розв'язання гострих соціальних проблем є професійна підготовка фахівців для сфери соціальних послуг, які б могли надавати кваліфіковану допомогу із суспільної адаптації, реабілітації та самореалізації особистості.

Найбільш ґрунтовні дослідження у галузі теоретичних засад соціальної роботи здійснили М. Річмонд, К.Шафер, Д.Латроуп, М.Пейн, Ф.Тернер, Д.Гепворт, Дж.Ларсен, М.Ротері, Р.Сібеон, Б.Муллалі, Л.Джонсон, Г.Спект, С.Мінучін. Серед українських науковців питання теоретичної бази соціальної роботи розглядали М.Лукашевич, І.Мигович, В.Полтавець, Г.Попович, І.Грига. Досліджуючи питання професійної підготовки соціальних працівників в Україні, Н.Лавриченко, І.Курляк, О.Іванова та ін. аналізують проблеми загального реформування системи освіти, модернізації інфраструктури навчальних закладів, їх наукової, матеріально-технічної бази; зміст ступеневої підготовки соціальних працівників на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях. Історичні аспекти освіти щодо професійної підготовки соціальних працівників, а також сучасного стану такої підготовки у країнах Північної Америки та Європи розглядали В.Поліщук, Н. Собак, Н.Гайдук та ін. Роль дистанційного навчання у процесі підготовки соціальних працівників у таких високорозвинених країнах як Великобританія та США, а також перспективи розвитку цієї форми навчання в Україні обґрунтували І.Козубовська, В.Сагарда, О.Пічкара, А.Капська, О.Безпалько, Р.Вайнола, В.Тименко.

Мета статті – здійснити аналіз сучасного стану, визначити недоліки та перспективи розвитку професійної підготовки соціальних працівників в Україні.

На становлення та розвиток професійної освіти у кожній країні великий вплив мають як економічні, так і соціальні умови життя її населення. Крім того, „на початковому етапі важливим фактором розвитку соціальної роботи і соціальної освіти виступає взаємовплив різних країн у соціальній сфері” [9, с.8]. Відповідність професійної освіти нашої країни вимогам світових кваліфікаційних стандартів на сучасному етапі розвитку нашої держави визначають умови та завдання її переходу до ринкової економіки, перетворення у демократичну і правову державу, а також необхідність наслідування світових тенденцій суспільного та економічного розвитку.

Аналіз досліджень. Зміни, до яких закликає Болонська декларація 1999 року, починаються з введення принципу „центральної ролі університетів у розвитку європейського культурного виміру...і створення європейського простору вищої освіти як способу забезпечення мобільності громадян... а також всебічного розвитку континенту.” [5]. Проте, „сучасна орієнтація українського суспільства на європейські моделі

соціального устрою потребує дослідження, поглибленого критичного осмислення та обґрунтування...” [4, с.20]. Інша варта уваги думка щодо цієї ситуації ґрунтується на ідеї посиленої уваги до новітніх технологій навчання в Україні: „...поштовхом для нових кардинальних змін має послужити проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульного навчання” [8].

Сьогодні в Україні професійну підготовку соціальних працівників у системі вищої освіти здійснює понад 30 державних та приватні навчальні заклади. Така підготовка провадиться згідно із законом України „Про освіту”, від 23 травня 1991 року і прийнятим у новій редакції 7 грудня 2000 року за освітньо-кваліфікаційними рівнями: бакалавр, спеціаліст, магістр.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи українську систему професійної підготовки фахівців для сфери соціальних послуг, хочемо акцентувати на тому факті, що в Україні, як і у багатьох країнах Європи, вона здійснюється за двома пріоритетними спеціальностями: „соціальна педагогіка” та „соціальна робота”. Проте, проблемними питаннями професійної підготовки соціальних працівників є відсутність чіткого розмежування між функціональними обов'язками соціальних педагогів та соціальних працівників і близькість змісту роботи фахівців соціальної та педагогічної сфер [3].

Така ситуація склалась завдяки особливостям процесу інституціалізації соціальної роботи в Україні, характерними ознаками якого були:

- 1) стихійність – оскільки така підготовка розпочалася на рівні самих навчальних закладів за умови відсутності національної концепції та державних стандартів підготовки фахівців для сфери соціальних послуг;
- 2) підготовка фахівців для соціальної сфери у межах таких напрямів, як „соціологія”, чи „педагогіка”, що знаходить своє відображення у змісті та структурі навчальних планів;
- 3) розробка навчальних програм у рамках партнерських проектів, і як результат – вони значною мірою відображають стандарти підготовки фахівців у навчальних закладах країн – партнерів;
- 4) ліцензування великою кількістю навчальних закладів лише одного з освітньо-кваліфікаційних рівнів за спеціальністю, що, здебільшого, є причиною порушення принципу наступності навчання і неузгодженості змісту навчальних планів та програм [2, с.129-134].

Рівень освітньої діяльності школи, факультету, кафедри чи відділення соціальної роботи залежить від соціально-економічних, політичних, історичних та культурних особливостей, першочергових потреб кожної окремої країни, або територіального регіону, а також стану розвитку професії у конкретному контексті. У соціальній роботі нашої країни переважають проблеми рівня функціонування індивіда в суспільстві, а також захисту прав людини, що повинно знаходити своє відображення у змісті та методах підготовки соціальних працівників.

Щодо змістового компоненту системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, то необхідно наголосити на важливості дотримання основних принципів, які забезпечують його ефективність. Такими принципами є: принцип реалізації міжпредметних зв'язків, послідовності й наступності у викладі навчального матеріалу, гнучкості та варіативності навчальних програм, застосування теоретичних знань у практичній підготовці студентів, орієнтація на подальшу практичну діяльність майбутніх фахівців та врахування вимог ринку праці, дотримання принципів індивідуалізації та спеціалізації завдяки необхідному балансу між кількістю нормативних дисциплін та дисциплін вільного вибору студента і ВНЗ.

Дуже важливою проблемою у цьому аспекті є узгодженість змісту ступеневої підготовки фахівців для сфери соціальних послуг, яку пропонують вищі навчальні заклади на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях в українській системі вищої освіти. Особливо це стосується базового компонента змісту освіти того ж освітньо-кваліфікаційного рівня: він повинен бути стандартним і узгоджуватися у різних типах навчальних закладів країни для підготовки фахівців одного освітньо-кваліфікаційного рівня тієї ж спеціальності. У вітчизняній новоствореній системі професійної підготовки соціальних працівників спостерігається значна невідповідність підходів до організації навчання, змісту навчальних програм та планів у різних освітніх закладах. „Безумовно, кожен заклад має право на творчий підхід – вважає І. Курляк, – і цей підхід він може реалізувати шляхом наповнення курсів з вибіркового компонента змісту освіти”. Необхідно, щоб було узгодженим наповнення таких ключових нормативних документів, як освітньо-професійні програми (ОПП), освітньо-кваліфікаційні характеристики (ОКХ), навчальні плани та робочі програми підготовки фахівців різних рівнів. „... якщо робочі програми можуть значною мірою передбачати творчий підхід до реалізації процесу підготовки фахівця з даної дисципліни чи спеціалізації в конкретному закладі чи для певного регіону, то такі документи, як навчальний план, ОПП та ОКХ власне повинні жорстко закріплювати державний стандарт вимог до змісту теоретичної і практичної підготовки фахівця з соціальної роботи певного освітньо-кваліфікаційного рівня” [3].

Ще на одну проблему, яка існує у сфері підготовки соціальних працівників нашої країни, вказує І.Мигович: „...сьогодні бачимо диспропорції в підготовці фахівців для соціальної роботи на різних рівнях. Переважає орієнтація на спеціалістів. Значно менше, ніж потрібно, випускаємо бакалаврів, особливо для органів соціального управління, в яких продовжують працювати головним чином вивільнені з виробничої сфери спеціалісти технічного профілю. І зовсім бракує працівників масових професій, які б надали належного спрямування діяльності базових соціальних закладів (інтернатів, територіальних центрів, допоміжних служб і т.д.)” [6].

Однією з гострих соціальних проблем нашої країни, яка торкається освітньої сфери, є отримання освіти сільською учнівською молоддю. Так, результати досліджень, проведених у Хмельницькій області, свідчать: „Серед причин, чому не подобається село: недостатній благоустрій, погані побутові умови життя,

бездоріжжя, занедбаність, низький рівень культури, відсутність перспективи, неможливість отримати хорошу освіту.” [1, с.29]. За результатами цих же досліджень, 70 % учнівської молоді не хочуть у подальшому жити і працювати у селі [1, с.30].

Інфраструктура мережі закладів соціальної роботи, що на сьогоднішній день в Україні є недостатньо розвиненою, повинна забезпечувати базу для проходження майбутніми соціальними працівниками практики у процесі їх професійної підготовки. Так, діє досить небагато державних закладів соціальної роботи, зокрема, це: алко- та наркодиспансери, служби соціального захисту населення, центри соціальних служб для молоді, сиротинці та інтернати. Проте, нерозвиненою є мережа центрів соціальної реабілітації та ресоціалізації в'язнів; практично не діють заклади дозвілля для обдарованої молоді, які надають безкоштовні послуги; епізодичний характер має профілактична робота закладів охорони здоров'я, бракує узгодженої системи проведення профілактичних закладів; необхідно активізувати роботу закладів для дітей з особливими потребами: у занедбаному стані знаходиться система дошкільної підготовки таких дітей; налічується мізерна кількість прийомних сімей, які є перспективною альтернативою сиротинцям. Досить активно розвивається мережа громадських закладів соціальної роботи. До можливостей діяльності таких організацій звертається видання „Перспективи діяльності громадських організацій з надання соціальних послуг”, розраховане на керівників місцевих органів виконавчої влади та громадських організацій [7].

На сьогоднішній день лише окремі українські ВНЗ в межах певних освітніх проектів (до прикладу, Києво-Могилянська академія, Національний університет «Львівська політехніка», ДВНЗ «Ужгородський національний університет»), пропонують програми спеціальної підготовки супервізорів-керівників практики, що є поширеним досвідом у діяльності провідних шкіл соціальної роботи Європи і Північної Америки. Не маючи відповідної підготовки, супервізор-керівник практики нездатний забезпечити ефективну підготовку студентів у процесі проходження ними практики, що призводить до невиправданого збіднення змісту навчальної практики студентів, який на деяких базах практики зводиться лише до вивчення студентами наявної там документації.

За даними аналізу звітної документації кількох державних ВНЗ, що здійснюють підготовку соціальних працівників, існує, також, проблема систематичного завищення оцінок успішності навчальної діяльності студентів – шкала оцінок зводиться до 100-71 балів, що за шкалою ECTS відповідає А-С, а за національною шкалою оцінкам «відмінно»-«добре».

Висновок. Даючи загальну оцінку досліджених нами матеріалів, вважаємо, що до основних проблем професійної підготовки соціальних працівників в Україні відносяться: низький відсоток годин, які відводяться навчальними планами ВНЗ для практичної професійної підготовки майбутніх фахівців; недосконалість змісту звітної документації студентів за наслідками проходження різних видів практики; недостатня розробленість критеріїв оцінювання успішності практики; превалювання формальних методів соціальної роботи; брак досвіду безпосередньої роботи студентів-практикантів з клієнтами; відсутність підготовки супервізорів-керівників практики студентів; відсутність підручників та посібників для окремих дисциплін блоку фахово зорієнтованих дисциплін, особливо з грифом Міністерства освіти і науки України.

На даному етапі серед стратегічних напрямів розвитку вищої професійної освіти соціальних працівників основне місце посідає модернізація інфраструктури навчальних закладів, їх наукової та матеріально-технічної бази. На сьогоднішній день уже затверджено державні стандарти підготовки фахівців спеціальності „соціальний педагог” та розроблено стандарти підготовки фахівців спеціальності „соціальний працівник”. Разом з тим, серед фахівців сфери соціальної роботи в Україні немає одностайності в думці про те, що зміст розроблених стандартів відповідає актуальним потребам суспільства.

Література:

1. *З досвіду роботи центрів соціальних служб для молоді в сільській місцевості // За заг. ред. С. В. Толстоухової, І. М. Пінчук. – К.: УДЦССМ, 2000. – 52 с.*
2. *Іванова О.Л. Основні концептуальні аспекти розробки стандартів підготовки соціальних працівників / О. Іванова // Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної сфери в Україні і за рубежем: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Ужгород: Мистецька лінія, 2003. – С.129-134.*
3. *Курляк І.Є. Формування змісту ступеневої підготовки фахівців для сфери соціальних послуг: досвід, проблеми, перспективи / І. Курляк // Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: Проблеми теорії і практики: Матеріали доповідей на Міжнародній науково-практичній конференції 29-31 жовтня 2002р. – К., 2002. – С.76-84.*
4. *Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські обриси / Н. Лавриченко. – Київ: Віра Інсайт, 2000. – 444с.*
5. *Марга А. Взаємодія між університетами у центральній та південно-східній Європі / А. Марга // Вища школа. – 2003. – №2-3. – С.91-96.*
6. *Мигович І.І. Теоретичні й організаційно-методичні аспекти підготовки фахівців для соціальної роботи / І. Мигович // Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: Проблеми теорії і практики: Матеріали доповідей на Міжнародній науково-практичній конференції 29-31 жовтня 2002р. – К., 2002. – С.49-58.*

7. *Перспективи діяльності громадських організацій з надання соціальних послуг: Для керівників місцевих органів виконавчої влади та громадських організацій.* – К.: НАУКМА, 2000. – 76 с.

8. *Підвищення ефективності вищої освіти і науки як дієвого чинника суспільного розвитку та інтеграції в Європейське співтовариство: Доповідь Міністра освіти і науки України В.Кременя на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки (27 лютого 2004р., м. Одеса) // Освіта України. – 2004. -№ 17 (2 березня).*

9. *Поліщук В. Професійна підготовка фахівців для соціальної сфери: зарубіжний досвід: посібник / В. Поліщук.* – Тернопіль, 2002. – 222 с.

УДК 342.352

Н.Г. Гмурковська

магістр міжнародних відносин,
Stowarzyszenie Centrum Współpracy Polska-Wschód;

І.І. Каспрук

к.і.н.,

Львівський університет бізнесу та права;

О.З. Софій

магістр державного управління,

ГО „Європейський діалог”

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РОЗРОБКИ, ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ, СПРЯМОВАНИХ НА ВИРІШЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано окремі аспекти, які стосуються реформування системи розробки, функціонування та виконання програм, спрямованих на вирішення актуальних проблем місцевого розвитку на основі принципів, пропонованих стандартами ЄС і державною стратегією регіонального розвитку з використанням позитивного досвіду впровадження регіональних програм в різних областях України.

Ключові слова: *місцевий розвиток, регіональні програми.*

В статье сделан анализ отдельных аспектов реформирования системы разработки, функционирования и реализации программ, направленных на решение актуальных проблем регионального развития на основании принципов, предлагаемых стандартами ЕС и государственной стратегией регионального развития и с использованием успешного опыта реализации региональных программ в разных областях Украины.

Ключевые слова: *местное развитие, региональные программы.*

An article analyses certain aspects related with reforming the system of development, functioning and implementation of programs directed on solving the actual problems of local development based on the principles offered by EU standards and governmental strategy of regional development with use of positive experience in implementation of regional programs in different regions of Ukraine.

Keywords: *local development, regional programs.*

Вступ. Недосконалість принципів розробки, функціонування та виконання регіональних програм спрямованих на вирішення найбільш актуальних та гострих проблем місцевого розвитку створює прецеденти розробки неефективної політики, неефективного, а часом нецільового використання бюджетних коштів, передумови для корупції. Подоланню проблеми неякісної підготовки регіональних програм перешкоджають наступні фактори: відсутність єдиних норм та методології розробки та функціонування регіональних програм; відсутність спеціальних знань та підготовки у державних службовців, які займаються розробкою таких програм; відсутність належного контролю за якістю регіональних програм з боку органів, що їх ухвалюють, та громадськості.

Проблематика, яка порушується в статті, стосується реформування політики, яка направлена на вирішення актуальних проблем місцевого розвитку. Одне з головних завдань в цій сфері – напрацювання механізмів підвищення ефективності розробки, функціонування та виконання регіональних програм на основі принципів, пропонованих стандартами ЄС і державною стратегією регіонального розвитку з використанням позитивного досвіду впровадження регіональних програм в різних областях України, зокрема, Рівненській, Вінницькій, Полтавській, Львівській.